

SOMORJAI ÁDÁM OSB

A VÁDLOTT MEGSZÓLAL

A Mindszenty-kutatás jelenlegi helyzetéről

A vatikáni keleti politika neves szakértője (továbbiakban: Szerző) súlyos vádakkal illette recenzenst ebben az egyháztörténeti szakfolyóiratban, amelyben mindketten tagjai ugyanannak a szerkesztő bizottságnak.¹ Az eddig eltelt esztendők folyamán nem tűnt szükségesnek, hogy arra válasz közzétesse, mert szakmai szempontok ezt nem indokolták.

EGY NEM KÖZÖLT VÁLASZ FONTOSABB PONTJAI

Így szokatlannak tűnik az, hogy Szerző egy recenzióra „válaszol”. Recenzióra nem szokás válaszolni. Kákán is csomót keresett a recenzens, írja.² Továbbá Szerző, „válaszában”, inszinuálja, miszerint recenzens Mindszenty bíborost lényegében őszintétlenséggel vádolta volna. Majd idézőjelbe téve ugyan, de hibásan idézi azt a mondatot, amelyet inkriminál. Lényegében hüén, de csak tartalmi idézetként. Nem kellett volna idézőjelbe tenni. Vagy meg kellett volna nézni az inkriminált mondatot. Ha utána néz a recenzió szövegének, azt láthatja, hogy recenzens nem június 27-re datálta azt a bizonyos zágoni mondatot, hanem július 14. 16-ra. Igaz, a szövegben ez a kettő egymás szoros közelébe került, de recenzens éppen azt fejtí ott ki, hogy nem június 27-én, hanem július 14. 16-án. Továbbá, hogy Hetényi Varga jóvoltából ezt a július 14. 16-i zágoni pro memoriát ott olvashatjuk, ahova a június 27-re kívánkoznék. Azaz, a Vigilia 2007. szeptemberi számában tett közlésének címe ma is aktuális: „Egy elfeledett Mindszenty-Zágon Pro Memoria”.³ A dolog szépséghibája, hogy bár Szerző érdeme Zágon 1971. június 25–26–27-én kelt pro memoriájának első publikálása, de az hiányos maradt, mert csak annak a június 25–26-i részét ismerte és tette közzé. Az amerikaiak följegyzé-

1 ADRIÁNYI G.: *Válasz Somorjai Ádámnak*, in: MEV 19 (2007/3-4) 223–224.

2 Telefax és telex? vagy valami más? Az idézőjelet elég sűrűn találjuk e recenzióban. Szerzőt konfrontálta a forrásokkal. Amúgy meg dicsérte Szerző alázatát. Értékelt, hogy új dokumentumokat közöl, tételesen felsorolta azokat. Nem írta oda, hogy Szerző, netán illegális módon, titkosított dokumentumokat közölt volna. Nem írta oda, hogy Szerző szelektív módon közölt forrásokat a recenzált mű két (német és magyar) kiadásában, mert a kutatás azóta haladta meg Szerző álláspontját.

3 SOMORJAI Á.: *Egy elfeledett Mindszenty-Zágon Pro Memoria*, in: Vigilia 72 (2007/9) 711–713.

séből lehetett megtudni, hogy volt egy június 27-i följegyzés is.⁴ Majd Szerző azt találja írni, hogy recenzens az egyelőre titkosított boldoggáavatási iratokból illegálisan idéz.⁵ Ezen kívül pedig, mintha recenzens nem cáfolta volna meg ismertetésében, újra kifejti azt a nézetét, miszerint a bíboros 1972. október 10-én tudta volna meg Rossi nunciustól azt, amit már megtudhatott 1971 decemberében is. A recenzióban leírt mondat, miszerint „Adriányi átveszi Mindszenty érvelését és tényként közli” – nem veszítette érvényét. Amikor Mindszenty igazát óhajtja bizonyítani, akkor Szerző Mindszentyre hivatkozik a jegyzetekben.

Az amerikai Nemzeti Levéltárból újonnan előkerült dokumentumok fényében elmondhatjuk, hogy Szerző álláspontja nem cáfolhatatlan és nem megfellebbezhetetlen. Még nehéz lenne összegző véleményt kifejteni, mert még csak félúton tartunk a legfontosabb dokumentumok feldolgozásánál és publikálásánál. Ezért legalábbis kérdéses, hogy Szerző álláspontja lenne az egyetlen olvasat. Aki netán nem fogadja el, mert olvastott más forrásokat is, annak álláspontjára – Szerző summázatával ellentétben – nem alkalmasak a kifejezések: „nincs mentség”, mert „teljesen alaptalan”, „rosszindulatú” és „vádol”.

TUDOMÁNYOSSÁG, SZUBJEKTIVITÁS ÉS SZELEKTIVITÁS

Ami az eltelt néhány évben mégis aggaszthatott az a jelenség, hogy a Mindszenty-kutatásban keveredik a tudományosság, a szubjektivitás és szelektivitás. Módszertani szempontból különbség teendő a hagiográfikus hevület és az újabban előkerülő források alapos tanulmányozása között.⁶

Minden tisztelet a hagiográfusoknak, de előbb vagy utóbb szembesülniük kell azzal, hogy ezek a források igenis léteznek, továbbá azzal is, hogy kutathatók. S hogy azok a Mindszenty-levelek, amelyek utóbb előkerültek, több példányban feltalálhatók és kutathatók az Amerikai Nemzeti Levéltár egyes fondjaiban.⁷

4 *“His Eminence Files”*. *American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971)*, Szerk. Somorjai Á., METEM Budapest 2008. 147. lap, 128. sz. dokumentum.

5 Nem egészen érthető, hogy Mészáros Tibor 2000-ben nyomtatásban megjelent könyve, amelyben a július 14. 16-i – és június 25–26-i, de nem június 27-i – pro memoria faksimilében megjelent, vagy a Vigiliában újraközölt, vagy eme recenzióban július 14. 16-ra datált (és által tartalmilag idézett) mondat miképpen van titkosítva, ki által és mikor.

6 Talán eltekinthetünk itt e sorok írója közléseinek tételes felsorolásától, hiszen a fontosabbakat a METEM gondozta. Inkább arra hívjuk fel a figyelmet, hogy ezek a forráskiadások az azóta eltelt időszakban jelentek meg.

7 Ezidáig az amerikai külügyminisztérium, a Department of State három fontosabb fondjában találtunk anyagot a Mindszenty-levelezésre, ennek leírására lásd: SOMORJAI Á.: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/1., Documenta 1963–1966. – Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/1. Tanulmányok és szövegközlések*, Budapest 2010. 323–330. 525–532. – Két levelet, Mindszenty bíborosnak Kennedy elnökhöz írt első hosszabb levelét és az elnök írásos válaszát, megtaláljuk interneten is, a bostoni Kennedy Könyvtár internetes honlapján: www.jfklibrary.org – Lásd közlésünket: SOMORJAI Ádám OSB–ZINNER Tibor, *Mindszenty bíboros hercegprímás levelei Kennedy elnökhöz, 1960–1963*, <http://regnumportal.hu/node/626> (2011. február 7.).

Ezen a ponton szóvétehető az a mód, ahogy e sorok írója hozzáfért ezekhez a forrásokhoz. Erre tulajdonképpen egyszerű a válasz. E sorok írója volt, aki 2001-ben fölvetette, hogy – miután letelt a harminc esztendő és az amerikai levéltárakban érvényes szabályzat szerint az 1971-ben végetért 15 éves budapesti követségi periódus anyaga már kutathatóvá vált, s erre volt eligazítás is az internetes elérhetőségen⁸ –, ezt követően történt meg az amerikai Nemzeti Levéltárban a budapesti követség Mindszenty-fondjának részleges lefényképezése. Azóta már másodszer is készültek ezekről felvételek, sokkal teljesebb változatban, így a Mindszenty Alapítvány Levéltárában őrzött anyag már nem az egyetlen, amely hazánkban megtalálható. Így az amerikai dokumentumok jelentősen bővültek: a Washingtonban őrzött budapesti amerikai követségi fond esetében is két felvétel-sorozatból tájékozódhatunk, továbbá rendelkezésre áll a Kelet-Európai Hivatal (Office of the Eastern European Affairs) és a központi hivatalok (Central Files) fondjaiból egy ezzel vetekedő méretű forrásgyűjtemény, összesen mintegy 15.000 dokumentumoldallal.⁹

Van még egy olyan ellenvetés is, hogy ezek az amerikai dokumentumok titkosak. Nos, a titkosság szó itt jól értendő.

Van olyan titkosság, amely megtalálható a dokumentumokon is, hiszen diplomáciai iratok részei és eredetileg besorolásuk szerint titkosak vagy bizalmasak voltak. Ezt a titkosságot már feloldotta a titokgazda, az amerikai külügyminisztérium és az amerikai Nemzeti Levéltár.

Van olyan titkosság, amely a budapesti Mindszenty Alapítvány Levéltárát övezi. E titkosság biztosítóka a Levéltár éber őre.

Van olyan titkosság, amely a szenttéavatás aktáira vonatkozik.

Olvasónkra bízunk, hogy esetünkben miképpen értendő a titkosság fogalma. Úgy tűnik, nincs szó valójában titkosságról, csak attól való félelemtől, hogy netán valami olyan derül ki, ami a boldogáavatási pert hátráltathatná. Hiszen az új dokumentumok felkutatása, feldolgozása időbe kerül, késedelmet okoz, kiértékelése pedig még meg sem történt-kezdődött.

A szentek tanítása azonban figyelembe veendő. Ezért föl kell kutatni az eddig ismeretlen dokumentumokat – esetünkben többszáz levélről van szó –, tanulmányozni kell azokat és nem kell félnünk tőlük. Sőt, általuk csak gyarapodhatunk hitben, ismeretben.

Hiszen a szentek holtukban is szólnak hozzánk.

8 Az internetes tájékozódás az elmúlt évtizedben hasznosan egészítette ki a történész, a levéltáros munkáját. Ugyanakkor, amint a tapasztalat mutatja, az internetes információszolgáltatás folyamatos fejlesztés alatt áll, ezért az már ismert honlapot (esetünkben: www.archives.gov) érdemes féléves, éves ritmusban újra és újra fölkeresni. 2009. elején figyeltünk fel arra, hogy már a levéltári keresést is el lehet végezni interneten.

9 Az amerikai elnökök levéltárai az Egyesült Államok területén szétszórtan találhatóak, bár szervezetenként részei a Nemzeti Levéltárnak. Ezek anyagának felkutatása a jövő feladata.